

Informaatiotutkimuksen päivät 2010
21. - 22. lokakuuta, Tampere

ABSTRAKTI

Aino Ritala-Koskinen

Perhe dokumentoinnin haasteena lastensuojelussa

*Yhteystiedot: Aino Ritala-Koskinen, Sosiaalityön tutkimuksen laitos, Tampereen yliopisto,
aino.ritala-koskinen@uta.fi.*

Kunnallisen lastensuojelun asiakas on lapsi. Lapsen asiakkuus lastensuojelussa toteutuu kuitenkin harvoin ilman perhettä. Perhe on se, johon lapsen ongelmien nähdään tavalla tai toisella kietoutuvan ja jonka kanssa myös ratkaisuja lapsen ongelmiin etsitään.

Perhe käsitteenä ja elämisen käytäntönä

Yhteiskuntatieteellisessä perhetutkimuksessa on eritelty perheen käsitettä monin tavoin. Keskeistä perhemäärittelyissä on, ymmärretäänkö perhe ulkoapäin tietyt tunnusmerkit täyttäväksi (yleensä) samassa taloudessa asuvaksi kokoonpanoksi vai subjektiivisena kokemuksena omasta perheestä (esim. Ritala-Koskinen 2001). Poikkileikkauksellisen perhemäärittelyn lisäksi perhe voidaan ymmärtää osana elämäntähtäilyä, jolloin sen muodot ja merkitykset ovat ajassa muuttuvia (Bernardes 1997, 46–49). Perhe ei tällöin perustukaan tietyille ulkoisille tunnusmerkeille, vaan rakentuu pitkälti erilaisten neuvottelujen kautta (esim. Smart, Neale & Wade (2001). Näitä erilaisia perhemäärittelyjä käytetään eri tarkoituksiin.

Tilastoissa perheet muodostetaan samassa taloudessa asuvista henkilöistä. Perheet luokitellaan väestötietojärjestelmään perustuen lapsettomiin tai lasten kanssa asuviin avio- ja avopareihin, rekisteröityihin mies- ja naispareihin sekä yhden vanhemman perheisiin. (Perheet 2010). Perheoikeus antaa varsin vähän välineitä perheen määrittelyyn. Perheeseen, sen tarkoitukseen, pysyvyyteen tai perheenjäsenten välisiin yhteisiin intresseihin liittyviä säännöksiä on vähennetty kaiken aikaa. 2000-luvulle onkin ollut pohjoismaisittain ominaista oikeudellisen sääntelyn kehittyminen kohti yksilöiden suojaamista verrattuna Euroopan unionissa vallitsevaan perhe-elämän suojaamisen periaatteeseen (Pylkkänen 2008). Sosiaalilainsäädännössä ja sosiaaliturvaetuuksissa sen sijaan elatusvelvollisuussuhteet, parisuhteen virallisuus (avo-/avioliitto) ja yhdessäasuminen määrittelevät perhettä tilannekohtaisesti eri tavoin (Faurie & Kalliomaa-Puha 2010). Subjektiivisissa perhemäärittelyissä perhe rakentuu pitkälti merkityksellisten huolenpito- ja tunnesuhteiden kautta, jolloin ymmärrys perheestä ei välttämättä mene yksiin ”virallisten” perhemäärittelyjen kanssa (Ritala-Koskinen 2001). Perhesuhteiden purkautuessa ja uudelleen muotoutuessa ihmisten tavat ylläpitää suhteita ovat vaihtelevia (Castren 2008).

Lastensuojelun dokumentoitu perhe

Lastensuojelun kontekstissa erilaiset perhemääritykset ja –tulokset kohtaavat toisensa ja lastensuojelun käytännöt osaltaan muovaavat niitä.

Kun lastensuojelun asiakkaana olevien lasten perheiden perherakenteista haluttiin yleisellä tasolla tietoa, tehtävä osoittautui kaikkea muuta kuin yksinkertaiseksi (Heino 2007). Tutkijoiden ja sosiaalityöntekijöiden yhteiskeskusteluissa ilmeni, että lapsen perheen rakenne ei ole millään yksinkertaisella tavalla poimittavissa asiakastietojärjestelmästä. Järjestelmä voi kyllä antaa poikkileikkaustietoa lapsen perheestä, mutta perherakenteen kysyminen tilastomääritelmien mukaisella tavalla ei olisi tehnyt oikeutta lastensuojelun kontekstissa erityiselle perhetiedolle ja sen koettiin puristavan perhetilanteita todellisuutta ahtaampaan muotiin. Kyselylomakkeessa erilaisia vaihtoehtoja lapsen asuinperheen rakenteeksi muodostui kahdeksan. Vaihtoehtoissa ydinperheen lisäksi oli useita erilaisia versioita yhden vanhemman perheistä ja uusperheistä ja lisäksi tarvittiin mahdollisuus kirjata jokin muu perherakenne. Lastensuojelulle ominaiseksi näyttäytyi siis tavoittaa puhtaasti asumiseen perustuvan perherakenteen lisäksi jotakin perhesuhteiden muutoksesta ja näiden muutosten historiasta. Tähän tarvittiin lisäksi joko asiakastietojärjestelmään tallennettua tai sosiaalityöntekijän muistissa olevaa tietoa.

Lasten ja heidän perheitänsä koskevan tiedon taipuminen asiakastietojärjestelmään tallennettavaksi ja sieltä asiakkaiden kanssa tehtävää työtä palvelevaksi tiedoksi edustaa toisentyypistä perheen ja dokumentoinnin haastetta. Tietojärjestelmien käyttöä koskeva havainnointi- ja haastatteluaineisto tuo näkyville, miten asiakastietojärjestelmän perhetietoja koskevaan osioon on mahdollista tallentaa vain osa lastensuojelun asiakastilanteille merkityksellisestä perhetiedosta. Järjestelmään on mahdollista tallentaa lapsen perheasiakkuuden alkamisesta lähtien ja siinä asumisen perusteella tapahtuvat muutokset. Lastensuojelussa asumisen järjestelyjen rinnalla on kuitenkin oleellista lapsen elämälle merkitykselliset ihmissuhteet ja se verkosto, jossa lapsi elää. Usein myös perheen jäsenten elämänhistoriaa koskeva tieto osoittautuu lastensuojelulle merkitykselliseksi.

Lastensuojelussa ovat yhtä aikaa mutkikkaalla tavalla läsnä yksilöoikeudellinen näkökulma, lapsen huoltajuuteen liittyvät velvoitteet ja oikeudet, lapsen (vanhempien) muuttuvat perhesuhteet sekä lapsen elämälle merkitykselliset muut läheissuhteet.

Lähteet

Bernardes, Jon (1997). *Family Studies*. London: Routledge.

Castrén, Anna-Maija (2008). Päätyykö sukulaisuus? Verkostonäkökulma perhe- ja sukulaissuhteisiin eron jälkeen. Teoksessa Eija Sévon & Marianne Notko (toim.) *Perhesuhteet puntarissa*. Helsinki: Palmenia/Helsinki University Press, 233–256.

Faurie, Maija & Kalliomaa-Puha, Laura (2010). Jääkaappi, osoite vai sukuside? Perheen määritelmät sosiaalilainsäädännössä. Teoksessa Ulla Hämäläinen & Olli Kangas (toim.) *Perhepiirissä*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 28–61.

Heino Tarja (2007). Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana. Helsinki: Stakes, Työpapereita 30.

Perheet (2010). Tilastokeskus. <http://www.stat.fi/til/perh/>

Pylkkänen, Anu (2008) Miten oikeus määrittelee perheen? Teoksessa Eija Sévon & Marianne Notko (toim.) Perhesuhteet puntarissa. Helsinki: Palmenia/Helsinki University Press, 71–92.

Ritala-Koskinen, Aino (2001). Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lapsen uusperhesuhteista. Helsinki: Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos D 38.

Smart, Carol & Neale, Bren & Wade, Amanda (2001). The Changing Experience of Childhood. Families and Divorce. Cambridge: Polity Press.